

ORTADOĞU'DA RADİKALLEŞME VE ABD FAKTÖRÜ

Murat Kaplan

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Kaplan, Murat. (2020). "Ortadoğu'da Radikalleşme ve ABD Faktörü", Araştırma 120
Araştırma 120, İNSAMER, 27.07.2020.

Ortadoğu coğrafyasında yaşananların ABD ve Batılı müttefiklerinin uyguladığı siyasetle ilişkisi ve bu ilişkinin bölgedeki radikal hareketlerin ortaya çıkışındaki rolü uzun süredir tartışılmaktadır. Soğuk Savaş'ın ardından kendi kendine ilan ettiği tek kutuplu dünya düzeninde başat güç rolü oynamaya çabalayan ABD, özellikle 11 Eylül 2001 sonrasında yürüttüğü saldırgan politikalarla âdeta Ortadoğu'yu terörize etmiş görünmektedir. Batı'nın Osmanlı sonrası dönem boyunca yaptığı hukuksuz müdahaleleri, Ortadoğu toplumlarında Batı karşıtlığını tetiklediği gibi radikalleşmeyi de körüklemiştir. ABD'nin Ortadoğu'da gerçekleştirdiği askerî ve diplomatik her faaliyet, ilk bakışta kolay kazanılan zaferler gibi görünse de bu müdahalelerin ardından bölgede Amerikan karşıtlığının artması, kendini tekrar eden bir sarmal hâlini almıştır. Hasılı ABD müdahaleleri sebebiyle her geçen gün biraz daha

kaosa sürüklenen Ortadoğu'da radikalleşme ve bunun sonucu oluşan şiddet eylemleri artarken bu durum Batı'da da İslamofobik eğilimleri tırmandırmış ve bu süreçte Ortadoğu'ya yönelik müdahaleler daha da pervasız bir hâl almıştır.

Görüldüğü üzere bu "güvenlik ikilemi" hem Ortadoğu'da hem de Batı'da giderek yükselen bir radikalleşmeyi teşvik etmektedir. Radikal hareketlerin temel özelliği de mevcut toplumsal düzeni tümenden değiştirerek amaçları doğrultusunda, temel ilke ve yapılarla köklü değişiklikler yapıp kendi siyasi tercihlerine uygun yeni bir oluşum kurma hedefi taşımalarıdır. Dolayısıyla ılımlı ve adil yaklaşımlardan uzaklaşıldıkça, hem Ortadoğu'da hem de Batı'da radikalleşmenin tırmandığı görülmektedir. Makro politikaların yol açtığı bu anormal durum, toplumsal düzene ayak uyduramamış, toplumda istediği statüyü yakalayamamış,

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

dışlanmışlık duygusuna kapılmış ve topluma yabancılaşmış bireyler için radikal eğilimlerin cazip hâle gelmesine neden olmaktadır (Sever vd., 2010: 78).

Suriye’de devam eden iç savaş ortamına ve Irak’ın son yıllarına bakıldığında, DEAŞ’ın vücut bulması gibi gelişmelere paralel olarak Batı’da güçlenen göçmen karşıtlığı ve İslamofobinin aşırı sağ radikalleşmeyi ortaya çıkartarak körüklediği görülmektedir. Aşırı sağ radikalleşme, Batı’da doğrudan şiddet üreten bir hâl almış durumdadır (Silber ve Bhatt, 2007).

Batı’nın İslam ülkelerine yönelik politikalarında görülen bu düşmanca tutumun yanı sıra son dönemde gözlenen bir diğer konu ise “yalnız kurt radikalizmi” olarak tanımlanan ve örgütlü yapılarla direkt bağı olmadan eyleme geçen kişilere dayalı radikalleşme türüdür. Terör grupları ile doğrudan bağı olmadığı için dünyadaki istihbarat örgütlerince tespit edilmelerinin oldukça zor olduğu bu radikal kişiler, özellikle Yeni Zelanda, ABD ve Avrupa’da camilere yönelik düzenledikleri saldırılarla kendilerini göstermiştir.

Konu üzerine araştırma yürüten akademisyen ve yazarlar radikalleşmeyi, bir anda gelişen bir olgudan ziyade, pasifizmden şiddete temayüle doğru yükselen bir süreç olarak değerlendirmenin daha doğru olacağını savunmaktadır. Bunlara göre; önradiكالleşme, özdeşleşme, endoktrinasyon (beyin yıkama) ve “savaşçılışma” gibi aşamalar hem Ortadoğu’da hem de Batı’da benzerlikler göstermektedir.

Bu tanıma göre önradiكالleşme aşamasında, kişi sıradan bir hayat yaşamaktadır ve henüz daha sonra teröre kapı açacak olan radikal bir ideolojiyi benimsememiştir. Özdeşleşme aşamasında ise kişide “algısal uyanış” (*cognitive opening*) ya da krizin tetiklediği ideoloji arayışı yaşanmakta ve bu süreç kişinin daha önceki inançlarının sarsılmasıyla sonuçlanmaktadır. Endoktrinasyon aşamasında grup üyelerinin desteği ve bir ideolojik liderin direktifleri doğrultusunda bireyin radikalleşen dünya görüşünde yoğunlaşma meydana gelmektedir.

Son olarak kişi savaşçı statüsüne geçmekte ve örgütün kendisinden beklediği tüm eylemleri gerçekleştirebilmektedir (Silber ve Bhatt, 2007).

Bütün teröristler belki radikal olabilir; fakat unutmamak gerekir ki her radikal, terörist değildir; yani bir ideolojiyi ya da dünya görüşünü radikal bir biçimde benimseyen bireylerin hepsi sonuçta teröre bulaşmayabilir. Burada asıl önemli olan husus, şiddet içeren bir radikalleşmenin var olup olmadığıdır. Bu cümleden olarak, radikalleşme ve terör hususlarında sorgulayıcı bir bakış açısının benimsenmesi daha faydalı olacaktır.

Toplumların ya da bireylerin radikalleşmesinde etkili olan faktörler; başarısız devletler, savaş ve işgaller, eğitimsizlik, yoksulluk, kişisel nedenler ve olumsuz sosyoekonomik durum olarak sıralanabilmektedir. Dinî, coğrafi, kültürel ve ideolojik faktörler de sayılan bu olumsuzlukların tetiklediği radikalleşmeyi besleyen temel unsurlar arasındadır.

Ortadoğu’da Radikalleşme

Ortadoğu bölgesi bugün radikalleşme kavramıyla birlikte anılmaktadır ancak bu durumun yerel ve küresel nedenlerinin belirlenmesi, sebep sonuç ilişkisinin anlaşılması için hayati önem taşımaktadır. Yerel bazda özellikle bölgedeki rejimlerin meşruiyet sorunu ve halkın beklentilerini karşılamaktan uzak yönetim sistemlerine sahip olmaları önemli bir hoşnutsuzluk kaynağı olarak görünmektedir. Etnik, mezhebî ve ideolojik farklılıklar bölgede birer çatışma unsuruna dönüşürken sosyoekonomik sorunlar da gerilimi tetikleyen başlıca etkenler olarak öne çıkmaktadır.

Ortadoğu için radikalleşme eğilimini destekleyen en belirgin mevzulardan biri de bu yazının konusu olan Batılı müdahaleler ve özellikle ABD politikalarıdır. Kendi içinde yeterince ihtilaf unsuru barındıran Ortadoğu’da ABD’nin uyguladığı siyaset, kimi zaman bu ihtilafları derinleştirme kimi zaman da taraflardan biri lehine çatışmaya dâhil olarak dengeyi bozma şeklinde kendini göstermektedir.

Tüm bu faktörler birkaç başlık altında toplanacak olursa Ortadoğu bölgesindeki radikalleşmeyi teşvik eden başlıca unsurlar şöyle sıralanabilir:

Filistin Sorununun Etkileri: Filistin sorunu, Ortadoğu halkları açısından içselleştirilen ve herkesin zihninde taraf olduğu bir konudur. Doğu coğrafyası için Filistin sorununun çözümsüzlüğü en önemli gerilim sebeplerinden biridir. Bölgede kendisine ait olmayan toprakları işgal ederek kurduğu rejimle Siyonist İsrail'in varlığı, yerli halklar nezdinde büyük bir öfke potansiyeli biriktirmiştir. İsrail politikalarına ve uygulamalarına karşı Arap devletlerince ortaya konan her tavrın başarısız olması da radikalleşmenin sinir uçlarını oluşturmuştur.

İsrail'in uyguladığı askerî rejim ve terör karşısında hiçbir somut ilerleme sağlanamaması, sadece Filistin'de değil, tüm Ortadoğu'da farklı örgütsel tepkilerin doğmasına neden olmuştur. Filistin içinde direniş hareketi olarak karşımıza çıkan bu cephele, farklı Arap ülkelerinde kendi rejimlerine karşı da birer öfke adresi hâline gelmiştir.

Kendi ülkelerinde yaşayan milyonlarca Filistinli mültecinin varlığı, Arap toplumları nezdinde Filistin sorununun sürekli taze kalmasına sebep olan bir gerçektir. Benzer şekilde, İsrail'in hemen her gün sistematik olarak Filistinlilere uyguladığı vahşet, insanların günlük haber rutini hâline gelmiştir. Bunun üzerine bir de Müslümanların en hassas olduğu konulardan biri olarak Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın İsrail işgali altındaki karamsar manzarası, bu tabloyu tamamlamaktadır.

Tüm bölge ülkelerini etkileyen siyasi sonuçlarının yanı sıra hem toplumsal ve dinî önemi nedeniyle hem de vicdani boyutuyla Filistin sorunu Ortadoğu toplumları açısından önemli bir radikalleşme sebebi hâline gelmiştir.

Siyasi Meşruiyet Arayışı: Ortadoğu'daki kabile, aşiret ve aile örgütlenmelerinin tüm toplumsal ve siyasal yapıya hâkim olduğu gerçeği, Batı milliyetçiliği ile Doğu milliyetçiliği arasındaki ayrımı ortaya koyması yanı sıra ulus olma sürecindeki başarısızlıkları anlamaya da yardımcı olmaktadır. Üstelik, hangi din ya da mezhebe

bağlı olursa olsun, bölge insanının kendini tanımlarken hâlâ dinî topluluk kimliklerini esas alması, siyasi kimliği kutsallaştıran ve vazgeçilmez kılan bir kabuk sunmaktadır. Ulus devlet başarısızlığının elbette ekonomik siyasi ve toplumsal pek çok nedeni vardır ancak siyasi rejimlerin meşruiyet arayışında ve toplumların kimlik inşasında milliyetçiliğin başarısızlığı, geleneksel değerlerin önem kazanmasına ve güçlenmesine sebep olmaktadır.

Ortadoğu rejimlerinin meşruiyet arayışında; bölgenin ileri gelen bazı ailelerinin oluşturduğu monarşik yapılar, dinî kimliği önceleyen teokratik düzenler, Batıcı milliyetçi elitler veya aşiret koalisyonlarıyla oluşmuş suni demokrasiler öne çıkmaktadır. Ancak bu yapıların her birinin başarısızlığının ortak nedenlerinden biri, yönetici elitler toplumun geri kalanı arasındaki büyük uçurumdur. Bu yüzden, radikal düşüncedekilerin amacı, ulus devlet sistemini gayrimeşru hâle getirme ve onun yerine kendi düzenini kurma esasına dayanmaktadır.

Ortadoğu'da hem makro ve mikro milliyetçiliğin hem modernleşme çabalarının hem de laik düzen isteyen grupların başarısızlığının, bölgede radikalleşmenin yeşermesine zemin hazırladığı görülmektedir.

Emperyalizm ve Dış Etki: Ortadoğu'da 2. Dünya Savaşı sonrasında başlayan bağımsızlık akımları ve kurulan devletler, kısa bir süre halkın özgürlük beklentilerini karşılamış olsalar da ekonomik refahı sağlamada aynı başarıyı gösterememişlerdir. Kurumsal yetersizlik, tecrübesizlik ve ideolojik rekabetin hâkim olduğu bütün Ortadoğu rejimlerinin ortak noktası, bu rejimlerin hepsinin bir şekilde dışa bağımlı siyasi yapılar olmasıdır.

Batı'ya bağımlılık, sadece ekonomik ve askerî konularda değil, tüm toplumun geleceğini ipotek altına alan boyutlarda olduğundan, bu düzenin değişmesi hiç de kolay görünmemektedir. Bu bağımlılık Osmanlı sonrası işgal yıllarından kalan kötü bir miras olsa da yeni dönemde de Ortadoğu rejimlerine dışarıdan müdahaleyi kolaylaştıracak bir şekilde sürmüş ve toplumun kimyasını bozmuştur.

Kendi çıkarları uğruna bölgeyi talan eden Batılılar için Ortadoğu toplumlarının demokrasi, insan hakları, bağımsızlık, ekonomik refah, barış vb. kavramlara ne oranda sahip olduğu hiçbir zaman önem taşımamıştır. Bölge insanları emperyalist müdahale olarak kabul edilen bu tür dış faktörler, aynı zamanda bölgenin siyasi dinamiklerini şekillendiren kısıktıcı roller oynamıştır. Süreç içinde bu müdahalelere karşı birçok ideolojik ve eylemsel grup ortaya çıkmıştır.

ABD'nin Bölge Siyaseti ve Bölgedeki Rolü

Ortadoğu, ABD açısından çok büyük stratejik öneme sahiptir. Bölgeyi ABD için önemli kılan unsurlar arasında; İsrail'in varlığı, petrol kaynaklarını kontrol etme, diğer müttefik Arap rejimlerinin korunması ve küresel rakiplerine karşı bölgenin kontrolünü elinde tutma isteği gibi başlıklar öne çıkmaktadır.

2. Dünya Savaşı'ndan bu yana hemen her ABD başkanı, Ortadoğu'nun ve Körfez'in ABD için hem ekonomik hem siyasi hem de stratejik olarak önemli olduğunu vurgulamış ve bu doğrultuda politikalar geliştirmiştir. Truman Doktrini, Eisenhower Doktrini, Nixon Doktrini, Carter Doktrini gibi yaklaşımlar bir şekilde hep Ortadoğu ile ilgili öncelikleri kapsamıştır. 1980'lerden itibaren ağırlık kazanmaya başlayan Neo-con yaklaşımlar içinde Ronald Reagan, baba ve oğul George Bush dönemleri de yine Ortadoğu açısından oldukça kritik hamlelerin yaşandığı yıllar olmuştur.

2. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve Batılı güçler, Sovyetler Birliği etkisini bölge dışında tutmak ve yerel petrol şirketlerinin millileştirilmesinin önüne geçmek amacıyla bölgede birçok operasyon yapmıştır. İran şahının İngiliz petrol şirketlerini millileştirmeye kalkışması sonucu 1953 yılında devrilmesi veya 1973 petrol krizinin tetiklediği yerel saray darbeleri yahut 1990'daki Kuveyt'in işgali gibi olaylar, Batı'nın bölgeye yönelik petrol önceliklerini yansıtan örneklerdir.

Bugün ABD'nin Ortadoğu petrollerine olan bağımlılığı azalmış olsa da bu kaynakların Çin ve Rusya gibi iki büyük rakibin kontrolüne geçmesi ihtimali hâlen Amerika'yı bölge petroleri konusunda ilgili kılmaktadır. Bu süreçte Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, ABD politikaları açısından öne çıkan ülkeler hâline gelmiştir.

ABD siyasetinin bir diğer ayağını oluşturan ideolojik parametrelerin bölgedeki yansımaları da dikkat çekmektedir. 1957 yılındaki Eisenhower Doktrini'nden bu yana Ortadoğu'yu stratejik bir çıkar alanı hâline getiren ABD, Komünizme karşı mücadele adına yürütülen rekabette 1969'dan itibaren Ortadoğu ülkelerine artan şekilde askerî ve ekonomik yardım yapılması esasına dayanan Nixon Doktrini'ni benimsemiştir. Bu doğrultuda ABD, Ortadoğu bölgesinin Sovyetler Birliği tehdidine karşı savunulmasında önemli rol oynayacağı düşünülen İran ve Suudi Arabistan'a silah satışını artırmıştır (Kona, 2003: 18).

1979 yılında yaşanan İran Devrimi ve aynı yıl Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali, ABD'nin bölgeye daha fazla müdahale etmesine bahane oluşturmuştur. Zira bu iki gelişme, bölgedeki güç dengesini Sovyetler Birliği lehine değiştirebilecek türden olaylar olarak değerlendirilmiştir. Bunun üzerine dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter'ın kendi adını taşıyan 1980 tarihli Carter Doktrini uygulamaya konmuştur. Buna göre, herhangi bir yabancı gücün Ortadoğu bölgesinde etkinlik kazanmak amacıyla yapacağı tüm girişimler ABD'nin stratejik çıkarlarına karşı tehdit sayılacak ve böyle bir durumda askerî güç kullanımı da dâhil her türlü tedbir alınacaktır (Kona, 2008: 18).

1990'dan sonra Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ABD için bölgesel hesaplarında önemli bir rakip ortadan kalkmış olsa da dünyanın herhangi bir bölgesinde ABD'nin çıkarlarına ters düşecek bölgesel ya da küresel bir gücün ortaya çıkmasını engelleme amacı hep baki kalmıştır (Özdağ, 2003: 77).

Bu küresel hedeflerin yanı sıra bizzat Ortadoğu'nun içinden geçmeye başladığı dönüşüm de ABD'nin doğrudan ilgi alanına

girmiştir. Zira ABD, Soğuk Savaş sonrasında izlediği politikaların çıkış noktasında “Ortadoğu ülkelerinden gelecek tehdit” anlayışını da öncelikli hedeflerden biri hâline getirmiştir (Gerges, 2001: 28). Bu doğrultuda İran, Irak ve Suriye gibi ülkeler Ortadoğu coğrafyasında istikrarı tehdit eden unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Bu ülkeler, ABD tarafından teröre destek verme, şiddet eğilimlerinin ortaya çıkışında etkili olma, kitle imha silahları üretme gibi iddialarla itham edilmiştir. Öyle ki, bu iddialarla birlikte, aşağılayıcı biçimde, “haydut devletler” tanımı da kullanılmaya başlanmıştır.

Bu tehditlerin bir yanında bu ülkeler bulunurken, öbür yanında Filistin, Lübnan ve Mısır kökenli birtakım gruplar yer almaktadır. ABD tarafından kara listeye dâhil edilen bu güçler, izleyen süreçte ABD’nin bölgesel politikalarında doğrudan hedef alınmaya başlanmıştır. Bu “tehdit” kavramı günümüzde de geçerliliğini korumakta ve ABD’nin bölge siyasetini belirlemede etkili olmaktadır.

Bu anlayış, 2000’li yılların başından itibaren ABD’nin bölgede çok daha müdahaleci olması sonucunu getirmiş ve bilhassa George W. Bush döneminde oldukça saldırgan bir hâl almıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’ye yönelik düzenlenen el-Kaide saldırıları sonrasında “Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi” hızla uygulamaya konulmuş ve ABD, “yeni muhafazakâr devrim” anlayışının bölgede karşılık bulması için yoğun bir çalışma başlatmıştır (Hudson, 2015: 299).

Uluslararası sistemi Amerikan değerleri etrafında yeniden şekillendirmeyi amaçlayan Pax Americana düşüncesi, bu yeni devrim sayesinde Bush iktidarı sırasında ABD çıkarlarını tüm dünyaya dayatmayı öngören mutlak hegemonyacı bir zihniyete bürünmüştür. Böylelikle ABD’nin yeni stratejisi; hukuk tanımazlık, kendinden olmayan herkesi düşman olarak tanımlama, önleyici müdahale, kaçınılmaz zarar, rejim değişikliği ve illegal savaşçı gibi kavramların hâkim olduğu “sert gücün” kullanımını meşrulaştıran bir politikaya dönüşmüştür (Özkan, 2014: 15). Günümüzde de önce Obama, sonra da Trump döneminde aynı sürecin farklı tonlarda devam ettiği söylenebilir.

ABD’nin Ortadoğu politikalarına yön veren en önemli nüanslardan biri de İran’la olan çekişmesidir. 1979’da yaşanan devrime kadar ABD’nin bölgedeki bir numaralı müttefiki konumundaki İran’ın, o tarihten itibaren hem ABD hem de İsrail çıkarlarına aykırı hâle gelmesi, son 40 yılın tüm siyasi gelişmelerini etkilemiştir. ABD, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında uluslararası camiada elde ettiği haklılık kozunu İran’a karşı da kullanmak istemiş ve İran’ı terör eylemlerini desteklemekle suçlayan birçok hamle yapmıştır. Daha önceki dönemlerde desteklediği silahlı gruplar aracılığı ile İran’da rejimi değiştirmeyi deneyen Amerikan yönetimleri, son 20 yıldır bunun başarılı olamayacağına ikna olmuş ve bu defa da ülke içinde toplumsal bir hareketlilik sağlayarak İran’da rejimin içeriden çökertilmesine yoğunlaşmıştır. Bu amaca hizmet etmek üzere 2002 senesinde İran’da Demokrasi İçin Koalisyon (*Coalition for Democracy in Iran-CDI*) adında bir yapı kurulmuştur (Yıldızoğlu, 2002: 46).

ABD’nin İran’a karşı kullandığı tüm argümanlar ülke içinde hedeflenen desteği bulmadığı gibi, var olan küçük muhalefet gruplarının da ezilmesiyle sonuçlanmıştır. ABD’nin bu tür dıştan müdahaleleri bir yandan İran’daki rejimin biraz daha radikalleşmesine sebep olurken bir yandan da bölgesel anlamda birçok ülkede İran’ın desteklediği radikal hareketlerin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Hatta 2003 yılında Irak’ı işgal eden Amerika’nın bu ülkede yol açtığı kaos ve yıkım, İran halkının önemli bir bölümünün mevcut rejimin arkasında kenetlenmesine ve 2005 yılında radikal görüşleri ile bilinen Mahmud Ahmedinejat’ın cumhurbaşkanı seçilmesine yol açmıştır. Bu durumda İran’da toplumsal hareketler tetiklenerek rejim değişikliğinin sağlanmasının da mümkün olmadığı, ABD tarafından net bir şekilde anlaşılmış ve yeni arayışlar başlamıştır.

Bu arayışlar içinde ABD’nin elini en fazla güçlendiren ve dünyanın desteğini kolaylıkla alabileceği konu ise, İran’ın nükleer kapasitesini artırma çalışmaları olmuştur. Başlarda bu çalışmaları *Uluslararası Atom Enerji Ajansı*

aracılığı ile kontrol altında tutma stratejisi uygulayan ABD, Siyonist İsrail lobisinin de etkisiyle bu politikadan vazgeçmiş ve yapılan tüm uluslararası anlaşmalardan çekilerek İran'a karşı yeni bir perde açmıştır.

Kuşkusuz ABD için bölgedeki en öncelikli konu İsrail'in güvenliği meselesidir. ABD'de oldukça etkili olan Yahudi Lobisi, ABD'nin Ortadoğu politikasının şekillenmesinde ya da en azından stratejilerin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bölgede İsrail'in varlığı sadece ABD-İsrail arasındaki ilişkilerin şekillenmesi bağlamında değil, aynı zamanda diğer ülkelerle olan ilişkilerde de belirleyici olmaktadır.

Geçmiş tüm Ortadoğu savaşlarında bariz biçimde İsrail'i destekleyen ABD'nin 1991 yılından bu yana İsrail ile Araplar arasında bir barış düzeni inşa etme çabaları da oldukça ironiktir. İşbirlikçi Arap rejimleri ile birlikte yürütülen bu çabaların adil bir barış getirmemesi, başta Filistin olmak üzere tüm Arap dünyasında hayal kırıklığı ve yeni bir radikalleşme dalgası oluşturmuştur. Özellikle Aksa İntifadası olarak bilinen 2000 yılındaki Filistin isyanı, dalga hâlinde tüm bölgede etkilerini göstermiş, ABD-İsrail ikilisi ile iş tutan bütün Arap rejimlerine karşı yeni nesil arasında büyük bir öfke birikimine sebep olmuştur. 2011 yılındaki Arap isyanlarında da bu öfke birikiminin izlerini görmek mümkündür.

14 Mayıs 2018 tarihinde ABD yönetimine gelen Donald Trump'ın İsrail'i mutlu edecek kararı açıklanması gecikmemiş ve ABD büyükelçiliği Kudüs'e taşınmıştır. ABD'nin tavrı ve İsrail'in sert müdahaleleri, Filistin halkının yaptığı gösterilerde ölümlere neden olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Filistin'i işgal altında tutan, bünyesinde kitle imha silahları barındıran, hiçbir hukuk tanımadan Kudüs'e yönelik saldırılarını sürdüren İsrail'in her türlü aşırılığını göğüsleme görevini üstlenmiş olan ABD'nin bu tutumu, tüm İslam dünyasında bir nefret dalgası oluşturmuştur. Ortadoğu kaynaklı şiddetin nedenleri analiz edildiğinde meselenin bu yönünün bölgede yükselen ABD karşıtlığında son derece etkili olduğu özellikle belirtmelidir (Arı, 2007: 127).

Kronik sorunların yanı sıra Ortadoğu'daki güncel sorunlar ve bu konularda ABD'nin tutumu, bölgedeki radikalleşmenin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. 2011 yılından bu yana devam eden Suriye iç savaşı da bunlardan biri sayılabilir. Bu noktadan hareketle belirtilmelidir ki, Suriye'nin Ortadoğu jeopolitiğinde önemli bir ülke olduğunun farkında olan ABD, Suriye politikasını Ortadoğu politikasının önemli bir alt başlığı olarak ele almaktadır.

ABD, 1979 yılından itibaren Suriye'yi "teröre destek veren ülkeler" listesine eklemiş olsa da İsrail ve Filistin arasındaki arabuluculuk rolünü önemseydiği için Şam yönetimiyle bir şekilde denge arayışını sürdürmüştür. Özellikle 1991 yılındaki Körfez Krizi'nden sonra başlayan Ortadoğu barış süreçleri boyunca Suriye'ye yönelik getirilen açılım, İsrail'in güvenliğini garanti edecek bir barışla sonuçlanmayınca, 2000'li yıllardan itibaren yeniden düşmanlığa dönüşmüştür. 2011 yılından sonra başlayan Arap Baharı sürecinde de Suriye meselesi ABD açısından yine İran'dan bağımsız olarak ele alınamamıştır. ABD için İran'ın Beşşar Esad rejimine yönelik desteğini kesmek ve buradaki İran nüfuzunu önlemek en önemli parametre hâline gelmiştir.

Bu aşamada Suriye Savaşı ile ABD'nin Irak işgalini ortak bir noktada buluşturan asıl kriz alanı, Irak-Şam İslam Devleti (DAEŞ) adıyla ortaya çıkacak olan grubun kuluçka dönemiyle ilgilidir. ABD'nin Irak'ta yürüttüğü işgal siyasetinin yerel halkta oluşturduğu tepkiler ve Suriye'deki savaşın yol açtığı otorite boşluğu, Irak-Suriye arasındaki bölgelerde DAEŞ'in doğuşunu kolaylaştıran bir rol oynamıştır. Bölgede rejim değişikliği yapmak adına Batı'nın görmezden geldiği bu tür oluşumlar, bizzat bu ülkelerden gelen binlerce militanla desteklenmiştir.

ABD'nin 2003'teki Irak işgali, birçok yeni radikal hareket ortaya çıkarmakla kalmamış, bir yanda Sünnilik adına savaştığını söyleyen gruplar öbür yanda Şiilik adına savaştıkları onlarca militan yapı, âdeta ABD'nin ikram ettiği otorite boşluğu ortamında birbirlerine karşı kıyasıya

bir şiddet gösterisine girişmiştir. İki farklı mezhebî görüş arasındaki tarihî düşmanlık, çok geçmeden ABD müttefiki Suudi Arabistan'la İran mücadelesi olarak sahnelenen bir tiyatroya dönüşmüştür.

ABD yönetiminin Suriye özelinde Ortadoğu konusunda izlediği çarpık politika, bölgede yeni terör devletlerinin doğuşuna zemin hazırlarken, bölgedeki hiçbir ülkenin de toprak güvenliği kalmamıştır. Bu nedenle kendi sınırlarını koruma iç güdüsü, bütün bölge devletlerinin savunma refleksini harekete geçirmiş, her bir aktör kendi ulusal ordusu ve vekilleri aracılığı ile yeni cephe açmıştır.

Bir yanda PKK, DAEŞ ve el-Kaide gibi örgütler diğer yanda her bir ülkenin kendi sınırları içinde ortaya çıkan farklı milis grupları, Ortadoğu'nun manzarasını oldukça karmaşık ve karamsar bir hâle dönüştürmüştür. Bu karamsar tabloda, tüm problem alanlarında bir şekilde başrol oynayan ABD'nin etkisinin ise, ciddi anlamda belirgin olduğu görülmektedir.

Kendi aleyhine oluşan bu olumsuz havayı dağıtmak için ABD yönetiminin elinde çok kullanışlı bir araç olarak "terörle mücadele" konusu hâlâ son kullanma tarihi geçmemiş bir argümandır. Üstelik bu kavgayı besleyecek şekilde sürekli yeniden üretilen İslamofobi, günümüzde Batı toplumlarını manipüle etmek için kullanılan etkili bir araç hâlini almıştır. Bu ortamda ABD, Ortadoğu politikalarını ve sonuç olarak bölgedeki müdahalelerini meşrulaştırmak adına, Batı toplumları nezdinde İslamofobi sayesinde önemli bir kazanç sağlamaktadır. ABD'li birçok STK ve "düşünce kuruluşu" çeşitli finansman kaynakları sayesinde

medyada ve dünyada İslamofobi'yi yaymayı ve Ortadoğu'da terörizm algısı yaratmayı görev edinmiş görünmektedir.

ABD'nin Ortadoğu'da yürüttüğü askerî ve diplomatik tüm faaliyetler, kabaca bakıldığında kolay kazanılan zaferler gibi görünse de BM kararları olmadan yapılan bütün tek taraflı müdahaleler hem bölge için hem de dünya için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Uyguladığı hukuksuz ve sert politikalar, yaptığı askerî müdahaleler, Ortadoğu'da ABD'nin altını oymakla kalmamış, her defasında meşruiyet temelini de zayıflatmıştır. Müslümanlar ve Ortadoğu coğrafyası ötekileştirildikçe, bölgede radikalleşen grupların etkinliği artmış ve toplumlar bu görüşlere âdeta teslim olmuştur.

ABD ve Batılı devletlerin müdahaleleri, Ortadoğu toplumlarında aşırılığı tırmandırmakta, artan radikalleşme bölgede ABD ve İsrail düşmanlığını körüklemekte, bu da yine Batı'nın devşirdiği haberler ve medya araçlarıyla Batı toplumunda İslamofobi'yi güçlendirmektedir. Hasılı bu yöntemle ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında Ortadoğu'da sürdürmeye çalıştığı siyaset, bölgede radikalleşmeyi arttırmakta ve bölgenin radikalleşmesi de ABD'nin en önemli silahlarından biri hâline gelerek bölgeye yönelik "terörle mücadele"(!) saldırılarına dönüşmektedir.

Sonuç olarak Ortadoğu bölgesi her zaman kendi içerisinde yoğun bir çatışma potansiyeli barındırsa bile mevcut potansiyelin özellikle ABD ve ortaklarının uyguladığı politikalar neticesinde harekete geçirildiği açıkça anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Arı, Tayyar. *İran, Irak, ABD ve Petrol*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa, 2007.

Gerges, Fawaz. *Amerika ve Siyasal İslam*, İstanbul: Anka Yayınları, 2001

Hudson, Michael C. "To play the hegemon: Fifty years of US policy toward the middle east". *The Middle East Journal*, 1996, 50.3: 329.

Kona, Gamze Güngörmüş, "Ortadoğu'da Güvenlik Algılaması ve Dahili Risk Faktörlerinin Etkisi". *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Antalya, 2004, 113-138.

Özdağ, Ümit. *Yeniden Yapılanan Ortadoğu, Irak Krizi*

(2002–2003), Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2003.

Özkan, İ. "DEAŞ'i Anlamak". *Birikim Dergisi*, 2014.

Sever, Murat, Cinoğlu, Hüseyin ve Başibüyük, Oğuzhan. *Terörün Sosyal Psikolojisi*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2010.

Silber, Mitchell D., Bhatt, Arvin. ANALYSTS, Senior Intelligence. *Radicalization in the West: The homegrown threat*, New York: Police Department, 2007.

Yıldızoğlu, Ergin. "ABD Sağında Irak Tartışmaları Yol Ayrımı: Hegemonya-İmparatorluk". *Stratejik Analiz*, 2002, 3.30: 17-23.

